

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vývoj politického systému Československa v letech

1948–1968

Ústavní vývoj

Šárka Sedláčková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Vývoj politického systému Československa v letech
1948–1968**

Ústavní vývoj

Šárka Sedláčková

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Konzultant:

PhDr. Mgr. Petr Jurek

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2012

.....

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Michalu Kubátovi, Ph.D. Mé velké poděkování patří rovněž PhDr. Mgr. Petru Jurkovi za cenné rady, připomínky a za pomoc s dokončením práce.

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. CESTA K ÚSTAVĚ 9. KVĚTNA	12
2.1. Příčiny krize ve vládě	12
2.2. Převrat	13
2.3. Období po únoru 1948	14
3. ÚSTAVA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	15
3.1. Schválení ústavy	16
3.2. Prohlášení	17
3.3. Základní články ústavy	18
3.4. Podrobná ustanovení ústavy	20
3.4.1. Kapitola první – Práva a povinnosti občanů	20
3.4.2. Kapitola druhá – Národní shromáždění	23
3.4.3. Kapitola třetí – Prezident republiky	24
3.4.4. Kapitola čtvrtá – Vláda.....	26
3.4.5. Kapitola pátá – Slovenské národní orgány.....	28
3.4.6. Kapitola šestá – Národní výbory.....	29
3.4.7. Kapitola sedmá – Soudy.....	30
3.4.8. Kapitola osmá – Hospodářské zřízení.....	32
3.4.9. Kapitola devátá – Obecná ustanovení a Kapitola desátá – ustanovení závěrečná a přechodná.....	33
4. ÚSTAVA ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY	35
4.1. Rozdělení ústavy	36
4.2. Prohlášení	36

4.3. Hlavy ústavy.....	37
4.3.1. Hlava první – Společenské zřízení.....	37
4.3.2. Hlava druhá – Práva a povinnosti občanů.....	39
4.4. Hlava třetí – Národní shromáždění	40
4.4.1. Hlava čtvrtá – Prezident republiky.....	42
4.4.2. Hlava pátá – Vláda.....	43
4.4.3. Hlava šestá – Slovenská národní rada.....	44
4.4.4. Hlava sedmá – Národní výbory.....	46
4.4.5. Hlava osmá – Soudy a prokuratura	48
4.4.6. Hlava devátá – Ustanovení obecná a závěrečná.....	49
5. CESTA KE SCHVÁLENÍ NOVÉHO ÚSTAVNÍHO ZÁKONA O ČESKOSLOVENSKÉ FEDERACI	50
5.1. Události před schválením nového ústavního zákona.....	50
5.2. Schválení nového ústavního zákona.....	51
6. ZÁVĚR.....	52
7. SEZNAM ZDROJŮ.....	54
7.1. Seznam literatury.....	54
7.2. Seznam pramenů.....	56
8. RESUMÉ	57

SEZNAM ZKRATEK:

ČSSR	Československá socialistická republika
JZD	Jednotná zemědělská družstva
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
NF	Národní fronta
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

1. ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je *Vývoj politického systému Československa v letech 1948–1968*. I přestože tento okruh nabízí mnoho různých možností zpracování, zúžila jsem téma pouze na ústavní vývoj. Co se týče metodologie, pojala jsem svou práci jako jedinečnou případovou studii bez teoretického rámce, kde případem je ústavní vývoj v letech 1948–1968. Na základě této metody jsem postupovala tak, že jsem nastudovala ústavní texty a ty jsem poté zpracovala. Následně jsem po studiu literatury, která se věnuje ústavnímu nebo historickému vývoji země, doplňovala k jednotlivým částem ústav příklady, které buď potvrzují, nebo vyvracejí ústavní texty.

Cílem mé studie je zaměřit se na to, zdali ústavní texty odpovídají ústavní skutečnosti a případně, v jakých bodech se shoduje reálné fungování politického systému s ústavními texty. Abych správně vystihla ústavní skutečnost, uvedu i některé historické souvislosti, které k tomuto tématu neodmyslitelně patří.

Má studie se člení do čtyř stěžejních oddílů, přičemž v prvním oddílu se věnuji právě událostem v roce 1948, díky kterým získala Komunistická strana Československa svou pozici lídra ve státě. Tyto události též souvisely se schválením nové ústavy, a proto je zařadím do své práce.

Ve druhé části už se budu věnovat přímo Ústavě Československé republiky, která byla přijata 9. května 1948. Považuji za důležité uvést proces návrhu ústavy a jeho následné schválení. Do této kapitoly přidám i návrhy některých znění ústavy, které předložily politické strany, i přestože nebyly nakonec všechny schváleny. Stěžejní část tvoří jednotlivé kapitoly této ústavy, do kterých se pokusím zahrnout příklady toho, zdali se ústavní text shoduje s ústavní realitou a případně, v jakých bodech se naopak rozchází.

Ve třetí části plynule přecházím k dalšímu ústavnímu textu, a to k Ústavě Československé socialistické republiky, která byla schválena 11. července 1960. Tuto kapitolu své studie pojmu stejným způsobem jako předchozí kapitolu a uvedu rovněž proces návrhu ústavy a jeho následné schválení. Kapitolu dále rozšířím o porovnání ústavního textu a ústavní skutečnosti.

V poslední části zahrnuji kapitolu, kde uvádím informace související se schválením ústavního zákona o československé federaci, které jsou podložené i historickými souvislostmi. Tímto ústavním zákonem se podrobněji nezabývám a neuvádím ani, zdali byl v souladu s ústavní skutečností, protože mnou sledované období končí přijetím tohoto zákona. I přesto považuji za důležité uvést informaci o jeho přijetí.

Události let 1948–1968 významně rozhodly o budoucnosti Československa. Nejvýraznějším aktérem těchto let byla Komunistická strana Československa, která od počátku měsíce února 1948 představovala vedoucí sílu v zemi a určovala její směr.

Ve své práci se věnuji pouze těmto dvěma hlavním ústavním dokumentům a podrobněji nepopisuji další ústavní zákony, kterými byly v průběhu let tyto dvě ústavy novelizovány, měněny nebo rozšiřovány. Rozhodla jsem se tak učinit z důvodu srozumitelnosti a plynulosti textu a splnění stanoveného rozsahu.

V kapitole věnované událostem, které předcházely schválení ústavy, jsem čerpala primárně z publikací od autora Jana Rataje *KSČ a Československo I.* a z knihy *Dějiny Komunistické strany Československa* od autora jménem Jacques Rupnik. Další informace jsem použila z publikací, se kterými jsem pracovala i v dalších částech své práce. Mezi tyto publikace patří např. kniha *Komunismus v České republice* od autora Petra Fialy a kolektivu

a publikace *Kronika komunistického Československa* s podtitulem *Klement Gottwald a Rudolf Slánský* od Karla Kaplana.

Při zpracovávání ústav jsem vycházela přímo z textů ústavy, které jsou uvedeny na oficiálních internetových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Proces návrhu ústavy jsem zpracovala převážně z anglických textů od autora jménem Harold Gordon Skilling a jako doplňující jsem použila knihu *Únorová tragédie* s podtitulem *Svědectví přímého účastníka* od autora Huberta Ripky. Při své práci jsem použila několik publikací, které se přímo zabývají ústavním vývojem. Mezi tyto publikace patří *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)* od autora Jána Gronského, *Ústavní systém České republiky* od autorů Aleše Gerlocha, Jiřího Hřebejka a Vladimíra Zoubka a dílo od Josefa Zimka *Ústavní vývoj českého státu*.

V kapitolách své práce, ve kterých se zabývám posouzením ústavního textu a ústavní skutečnosti, jsem využila většinu zmíněných publikací a navíc ještě knihu od autora Jana Peška *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov* s podtitulem *Politicko-mocenské aspekty vývoja*. Při zpracování kapitol o vládě jsem pracovala s textem Davida Webera *Vláda (Federální vláda)* ze *Slovníkové příručky k Československým dějinám 1948-1989*, která je dostupná na internetových stránkách Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. Doplňující informace k ústavám jsem zpracovala ze dvou děl autora Václava Pavlíčka *O české státnosti* s podtitulem *2/ O právech, svobodách a demokracii* a *O české státnosti* s podtitulem *3/ Demokratický a laický stát, Úvahy a polemiky*.

Rovněž jsem vycházela z publikací od autora Karla Kaplana, který se zabýval především československými dějinami. Mezi publikace tohoto autora, se kterými jsem pracovala, patří *Kronika komunistického Československa* s podtitulem *Doba tání 1953 – 1956* a *Kronika komunistického Československa* s podtitulem *Kořeny reformy 1956-1968, Společnost a moc*. Poslední použitou publikací, kterou vydal se spoluautorem Pavlem Palečkem,

je *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. V poslední kapitole jsem shrnula události roku 1968 z kapitoly Jana Měchýře, která je součástí publikace Pavla Marka a kol. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*.

2. CESTA K ÚSTAVĚ 9. KVĚTNA

2.1. Příčiny krize ve vládě

Krize v koalici byla znatelná už počátkem měsíce února 1948. Komunisté a umírněné strany se názorově rozcházeli v mnoha ohledech souvisejících s potřebnými změnami, což způsobilo negativní dopad na činnost vlády. Komunisté navrhovali zásadní změny v podobě nových sociálních reforem, ale umírněné strany považovaly za důležitější vyřešit otázky budoucího režimu, které souvisely např. s otázkou ústavy (Rupnik, 2002: 237).

Vážným důvodem, který rozpoutal konflikt, byl velký vliv komunistů na policii. Dne 13. února 1948 se ministr spravedlnosti Prokop Drtina dozvěděl o odvolání osmi policejních nekomunistických komisařů a o obsazení jejich míst příslušníky KSČ. Situaci uchopili do rukou ministři, kteří nebyli členy KSČ a volali po zrušení tohoto nařízení. Následně 17. února se měla vláda sejít a vyřešit tuto situaci. Ministr vnitra a člen KSČ Václav Nosek se však tohoto shromáždění vlády nezúčastnil. Na to ministři vzkázali, že pokud nebude vyhověno jejich požadavku, nedorazí na schůzi vlády. Klement Gottwald vyzval 20. února vládu ke schůzi, avšak zástupci národně socialistické strany, lidové strany a slovenské Demokratické strany zavrhlí svou účast a předložili svou demisi (Rupnik, 2002: 237-238).

K podání demise se uchýlilo dvanáct ministrů z celkového počtu dvaceti šesti členů. Ministři se prvotně domnívali, že pokud demisi předloží tři politické strany z Národní fronty, dojde k tomu, že Klement Gottwald bude muset přistoupit k demisi celé vlády. To by vedlo k možnosti ustanovení úřednické vlády prezidentem, které by komunisté nebyli součástí. Poté by v nových parlamentních volbách komunisté utržili porážku a nová vláda by byla utvořena z nekomunistů. Tato představa však nebyla zrealizována (Rataj, 2003: 59). Hlavními důvody, proč plán ministrů nevyšel, spočíval v tom, že

demisi podalo malé množství ministrů a ke všemu bez sociálně demokratických ministrů a bez nezávislých. Mezi ty nezávislé patřil např. ministr zahraničí Jan Masaryk (Rupnik, 2002: 239). Z toho vyplývá, že dle ústavy z roku 1920 mohla vláda zůstat ve svém úřadu (Rataj, 2003: 59). Původním záměrem ministrů bylo podnítit pouze krizi ve vládě, ale ve výsledku došlo ke krizi celého systému. Ministři tedy mohli pouze věřit, že prezident jejich 20. února 1948 podanou demisi zavrhne (Rupnik, 2002: 239).

2.2. Přebrot

Komunisté na rozdíl od ostatních politických stran měli účinné nástroje k oslovení velké části obyvatelstva. Politické strany, jejichž členové předložili demisi, neměly pod kontrolou své příslušníky nebo sympatizanty, natož své tiskové prostředky (Rataj, 2003: 60). Prezidium KSČ v souvislosti s demisí nařklo tři politické strany ze spiknutí (Rupnik, 2002: 239-240). Svou sílu komunisté ukázali před 80 000 příznivci strany 21. února na Staroměstském náměstí (Rataj, 2003: 60). Klement Gottwald zde nabádal k tomu, aby prezident schválil demisi. KSČ byla velmi zvýhodněna také tím, že disponovala Revolučním odborovým hnutím, jehož součástí se později stala i policie. Díky Revolučním odborovým hnutím vznikaly rovněž tzv. „akční výbory“ Národní fronty, skrze které mohla KSČ dostat pod kontrolu to, co ještě plně neovládala (Rupnik, 2002: 241). K postupu KSČ se kladně postavili i účastníci sjezdu závodních rad 22. února 1948. Dne 24. února 1948 byla uskutečněna na popud komunistů generální stávka. Tato hodinová stávka měla docílit přijetí demise (Rataj, 2003: 60).

Prezident Edvard Beneš nakonec 25. února 1948 souhlasil s demisí ministrů, aby zabránil eskalaci sporu. Politické strany, jejíž členové podali demisi, nebyly schopny radikálnějšího boje. I to bylo jedním z důvodů, kvůli kterému se prezident přiklonil k přijetí jejich demise. Prezident zároveň

ustanovil novou vládu, jejíž složení mu bylo doporučeno Klementem Gottwaldem (Kaplan, 2009: 91). Do nově utvořené vlády bylo jmenováno 24 členů. Ti byli v poměru 12 nekomunistů a 12 komunistů (Zimek, 1997: 127). Ústavně veškeré rozhodnutí prezidenta podmiňovalo i souhlas předsedy vlády Klementa Gottwalda, tudíž nemohl prezident utvořit vládu dle svého uvážení (Rataj, 2003: 61). Vše bylo završeno tentýž den, kdy 100 000 sympatizantů KSČ, kteří se shromáždili na Václavském náměstí, byli informováni K. Gottwaldem o výhře KSČ (Rataj, 2003: 63).

2.3. Období po únoru 1948

Od února 1948 získala KSČ jako politická strana výlučné vedoucí postavení a převzala moc tím, že pronikla a přeměnila institucionální složení státu (i parlamentní těleso) a pomocí represí docílila úplné kontroly společnosti. Během jara roku 1948 na základě akčního programu Národní fronty přebraly orgány KSČ kontrolu nad všemi institucemi jak výkonné a zákonodárné moci, tak i moci soudní. KSČ rovněž odstranila jakoukoliv politickou opozici a začala se sjednocováním společenských, mládežnických, kulturních, tělovýchovných a zájmových organizací a sdružení. Zároveň přistoupila k opatření, která zaručila dohled nad ekonomikou (Fiala a kol., 1999: 44-45). Ústava nezahrnovala ustanovení o vedoucí úloze KSČ (Gerloch – Hřebejk, 2002: 50).

3. ÚSTAVA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Příprava nové ústavy se řešila už v roce 1946, s čímž souviselo i v květnu 1946 zvolení Národního shromáždění ústavodárným (Gerloch – Hřebejk, 2002: 48). V roce 1947 docházelo k velkým rozporům na půdě Národní fronty. Jedním z těchto rozporů byla otázka, která se týkala vzniku nové ústavy. Na jedné straně nekomunistické politické strany reprezentovány národními socialisty, navrhovaly navrátit se k základním zákonům ústavy z roku 1920 a souhlasily se zavedením případných změn jen pouze v nezbytném případě. Na druhé straně byli komunisté, kteří propagovali vytvoření úplně nové ústavy a kladli důraz na její socialistickou podstatu. Neshody ohledně některých ustanovení ústavy nevznikaly pouze jen mezi nekomunistickými stranami a komunisty, ale rovněž mezi nekomunistickými stranami samotnými (Skillling, 1960: 403).

Další bod, ve kterém došlo k rozporům, byla otázka soudů a policie. V tomto případě nekomunistické strany považovaly nezávislé postavení soudů, kontrolu soudů a policie jako opatření proti případnému zneužití. Naopak pro komunisty tyto instituce představovaly politické nástroje (Skillling, 1960: 403). Co se týče ekonomické oblasti, docházelo ke sporům např. kvůli znárodňování navrhované Komunistickou stranou Československa. Nekomunistické strany se totiž pokoušely o zachování co možná nejvíce soukromého vlastnictví. Další otázka, ve které se komunisté a nekomunisté rozcházeli, bylo zavedení daně pro milionáře (Skillling, 1960: 404). Aby komunisté dosáhli zavedení této výjimečné daně pro milionáře, odstartovali masivní kampaň. Návrh zákona předložil ministr Ďuriš, avšak před politickými stranami se ho nepodařilo obhájit a zákon nebyl schválen (Rupnik, 2002: 229).

Velké množství konfliktů mezi KSČ a ostatními stranami zavinila právě debata o návrhu nové ústavy. Tento fakt potvrzuje i Hubert Ripka:¹ „Diskuse o ústavě byly nesmírně obtížné. Nebylo jediné důležité otázky, při níž by se totalitní koncepce komunistů nebyla střetla s demokratickými principy ostatních stran“ (Ripka, 1995: 166).

3.1. Schválení ústavy

Návrh ústavy muselo nejprve odsouhlasit předsednictvo ÚV KSČ a následně přešel návrh ke schválení ústřednímu výboru Národní fronty. Ten posléze návrh v dubnu 1948 poskytl k „široké veřejné diskusi“. 9. května 1948 následovalo zasedání Ústavodárného národního shromáždění ve Vladislavském sále Pražského hradu, kdy se při této příležitosti hlasovalo o novém návrhu ústavy. 246 přítomných poslanců se vyjádřilo pro přijetí ústavy. 9. května roku 1948 byla přijata Ústava Československé republiky na základě souhlasu Ústavodárného Národního shromáždění (Gronský, 2002: 12). S podepsáním nové tzv. Ústavy 9. května nesouhlasil prezident Edvard Beneš a v pozici demokrata principálně odmítal vládnout společně s novým režimem (Rataj, 2003: 83).

Účinnost Ústavy Československé republiky se datuje ke dni 9. června 1948. Tímto svou platnost ztratila Ústava 1920 společně s ostatními ústavními nebo jinými zákony, které se neshodovaly s novou ústavou (Zimek, 1997: 137). Kromě komunistického návrhu ústavy, který byl nakonec přijat, existovaly ještě další dva návrhy, a to lidovecký a národně socialistický. Samotná ústava vychází částečně z předlohy sovětské ústavy z roku 1936, ale většina vznikla na základě ústavní listiny z roku 1920. Ústava byla rozšířena o nové instituce. Mezi tyto instituce patří především slovenské orgány

---

¹ Hubert Ripka zastával v letech 1945-1948 funkci ministra zahraničního obchodu, člena Československé strany národněsocialistické a poslance Národního shromáždění. Patřil mezi ministry, kteří podali v únoru r. 1948 demisi (Ripka, 1995: 13-15).

a národní výbory. Ústava 9. května se považuje do velké míry za demokratickou a z pohledu formálně právního byla ucházející (Gerloch – Hřebejk, 2002: 48-49).

Nová ústava se skládá z následujících tří částí: Prohlášení, Základní články ústavy a Podrobná ustanovení ústavy. Podrobná ustanovení ústavy rozšiřují 12 základních článků ústavy a člení se do 10 kapitol, které jsou tvořeny 178 paragrafy. Názvy kapitol jsou: 1. Práva a povinnosti občanů, 2. Národní shromáždění, 3. Prezident republiky, 4. Vláda, 5. Slovenské národní orgány, 6. Národní výbory, 7. Soudy, 8. Hospodářské zřízení, 9. Obecná ustanovení, 10. Ustanovení závěrečná a přechodná.²

3.2. Prohlášení

Prohlášení lze chápat jako úvodní slovo o budoucích cílech země. Cílem je vybudování pevného osvobozeného státu jako lidové demokracie, díky kterému dojde k dosažení socialismu. Prohlášení se odvolává na společnou historii dvou bratrských národů, Čechů a Slováků, které společně přijaly křesťanství a jako první v Evropě bojovaly v husitské revoluci za svobodu mínění, lidovlády a sociální spravedlnosti. Oba národy rovněž bojovaly s feudálními vykořisťovateli, s německou dynastií Habsburků a v první světové válce proti německému imperialismu. 28. října 1918 vytvořily společný stát – demokratickou republiku Československou.

Podle úvodního Prohlášení československý lid inspirovaný revolučním bojem ruských dělníků a rolníků toužil za prvního odboje v první světové válce docílit lepšího společenského řádu, a to socialismu. To se však nepodařilo kvůli kapitalistům a velkostatkářům, kteří po rozkolu dělnického hnutí v prosinci 1920 zmařili pokrokový vývoj v republice a zahájili kapitalistické hospodářské

---

² Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 2. 3. 2012).

zřízení způsobující nezaměstnanost. Prohlášení označuje za zrádce v době ohrožení německým nacismem vládnoucí třídu, buržoazii, která se spojila s nepřítelem proti vlastnímu lidu. Za druhé světové války oba dva národy bojovaly za osvobození za pomoci spojenců zvláště ze slovanské velmoci SSSR. Tento boj skončil vítězstvím, kdy Prahu 9. května 1945 osvobodila Rudá armáda.

Prohlášení uvádí, že osvobozený stát bude stát národní bez nepřátelských živlů a bude existovat družně s rodinou slovanských států a v přátelství s mírumilovnými národy světa. Prostřednictvím lidové demokracii zbavené hospodářských krizí má země docílit společenského řádu bez vykořisťování člověka člověkem. Tímto společenským řádem je socialismus.³

3.3. Základní články ústavy

Další část ústavy tvoří 12 článků. Podle článku I má Československý stát podobu lidově demokratické republiky a jediný zdroj veškeré moci ve státě představuje lid. V článku II je uvedeno, že Československá republika je jednotným státem, který náleží dvěma rovnoprávným slovanským národům, Čechům a Slovákům. Území představuje jednotný a nedílný celek.

Článek III uvádí jako obecnou povinnost práci ve prospěch celku a účast na obraně státu. Dle tohoto článku mají všichni občané, a to ženy i muži, státem zajištěnou svobodu osobnosti a jejího projevu a zároveň i poskytnutí stejných možností a příležitostí. Stejně tak mají všichni občané právo na vzdělání, právo na práci a na spravedlivou odměnu za provedenou práci. Podle článku IV provádí lid státní moc prostřednictvím zastupitelských sborů, které se lidu zodpovídají. Lid tyto sbory volí a kontroluje. Volební právo do těchto sborů je definováno jako obecné, rovné, přímé a tajné. Každý občan,

---

³ Prohlášení ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 2. 3. 2012).

který dosáhl věku 18 let, může dát svůj hlas ve volbách a každý občan, který dosáhl věku 21 let, může být zvolen. Lid formuje dobrovolné organizace, zvláště politické, odborové, družstevní, kulturní, organizace žen a mládeže a tělovýchovné organizace.

Ústava v článku V definuje Národní shromáždění, o jedné sněmovně tvořené tři sta členy, jako nejvyšší orgán moci zákonodárné. Volební období těchto členů je šest let. Podle článku VI Národní shromáždění volí prezidenta republiky, který stojí v čele státu po zvolení sedm let. Článek VII definuje vládu, která se zodpovídá Národnímu shromáždění, jako nejvyšší orgán moci vládní a výkonné. Vláda je vždy jmenována a odvolávána prezidentem republiky.

Článek VIII se zabývá slovenskými národními orgány, které jsou podle tohoto článku nositelem a vykonavatelem státní moci na Slovensku a představují svébytnost slovenského národa. Tyto orgány zaručují rovnoprávnost Čechů a Slováků v souladu s lidově demokratickým zřízením. Všechny orgány společně se slovenskými národními orgány v republice se snaží vytvářet stejné podmínky pro hospodářský, kulturní a sociální život Čechů i Slováků. Podle článku IX slovenské národní orgány reprezentují: Slovenská národní rada jako národní orgán moci zákonodárné na Slovensku a sbor pověřenců jako národní orgán moci vládní a výkonné na Slovensku. Slovenskou národní radu tvoří sto členů, kteří jsou voleni na šest let. Sbor pověřenců se zodpovídá Slovenské národní radě a vládě republiky. Podle článku X národní výbory představují nositele a vykonavatele státní moci v obcích, okresech a krajích.

Nezávislé soudy podle článku XI mají soudcovskou moc. Ústava rozlišuje dva druhy soudců, kteří jsou ve výkonu své funkce nezávislí a vázání právním řádem lidové demokracie. Těmito soudci jsou soudci z povolání a soudci z lidu.

V posledním článku XII popisuje ústava základy hospodářské soustavy Československé republiky, kdy se veškerá hospodářská činnost odvíjí od státem stanoveného jednotného hospodářského plánu.⁴

3.4. Podrobná ustanovení ústavy

3.4.1. Kapitola první – Práva a povinnosti občanů

Ústava přisuzuje všem občanům rovnost před zákonem a ženám i mužům stejné postavení.⁵ V této kapitole je zaručena svoboda osobní a svoboda domovní.⁶ Mezi práva občanů patří neporušení tajemství listovního a tajemství dopravovaných zpráv. Ústava zajišťuje svobodu pobytu a svobodu majetkovou.⁷ Manželství, rodina a mateřství spadají pod státní ochranu a stát zajišťuje dětem navíc zvláštní péči a ochranu. Právo na vzdělání má každý občan, přičemž školy jsou státní. Základní vzdělání je pro občany bezplatné a povinné. Výuka a vyučování nesmějí být v rozporu s lidově demokratickým zřízením. Jako další svobody zajišťuje ústava občanům svobodu svědomí a svobodu vyznání.⁸ Každý občan má svobodu ve své tvůrčí činnosti duševní a své mínění může projevat jakýmkoliv způsobem.⁹ Ústavou je zaručena svoboda tisku, kdy zákon určí ty, kteří mají právo vydávat noviny a časopisy.¹⁰

---

⁴ Základní články ústavy, ústavní zákon č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 15. 3. 2012).

⁵ § 1 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

⁶ § 2 a § 4 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

⁷ § 6 - § 8 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

⁸ § 10 - § 16 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

⁹ § 18 a § 19 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

¹⁰ § 21 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

KSČ však uvrhla občany země do informační izolace. Tisk, rozhlas, film i veřejné knihovny byly tvrdě cenzurovány a soukromá nakladatelství přešla pod správu státu. Od roku 1952 docházelo k odstraňování západního rozhlasového vysílání. Kontrolu nad veřejnými sdělovacími prostředky přebraly státní orgány a orgány KSČ a cenzuru zajišťoval především tiskový odbor ÚV KSČ (Rataj, 2003: 95-96).

Každý občan má právo petiční. Ústava zaručuje i právo shromažďovací a spolčovací za předpokladu, že nedojde k ohrožení lidově demokratického zřízení, veřejného pokoje a řádu.¹¹ Zákonná norma upravovala právo shromažďovací podmínkou jeho výkonu v souladu se zájmy pracujícího lidu. Totéž se týkalo i jiných politických práv, která byla zaručena ústavou (Gerloch – Hřebejk, 2002: 49-50).

Práva sociální zahrnují právo na práci, které má každý občan, a s tím souvisí i právo každého občana na spravedlivou odměnu za vykonanou práci a právo na odpočinek. Všichni občané mají právo na ochranu zdraví, na léčebnou péči i na zaopatření, pokud nemůže občan práci vykonávat.¹² Mezi základní povinnosti občana vůči státu a společnosti patří např. věrnost Československé republice, dodržování ústavy a zákonů, obrana státu a lidově demokratického zřízení.¹³ Kromě výčtu svobod, práv a povinností občanů kapitolu doplňují ještě obecná ustanovení.¹⁴

V této části kapitoly byla zahrnuta základní práva občanů v demokratickém pojetí a kromě těchto práv byla zařazena i práva sociální a kulturní. I když ústava zakotvila práva člověka podle demokratických tradic, ve skutečnosti však jejich ochranu v praktickém životě nezaručovala. Bylo to

¹¹ § 23 a § 24 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

¹² § 26 - § 29 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

¹³ § 30 a § 34 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

¹⁴ § 35 - § 38 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

způsobeno především tím, že nebyla přítomna instituce Ústavního soudu a omezováním politickou mocí. Jednotlivec byl tudíž kvůli zastrašování politických a státních orgánů donucen se těchto práv zříci. Jednalo se např. o práva svobody projevu nebo svobody svědomí a vyznání (Zimek, 1997: 131).

Velké množství odkazů na další zákony v ústavě poskytlo možnost tyto zákony obcházet. Národní shromáždění schválilo v druhé polovině r. 1948 několik zákonů, které byly v rozporu s ústavou a souvisely s represemi v letech 1949-1953. Mezi tyto zákony patřil např. zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. ze dne 6. října 1948, který definoval skutkové podstaty trestných činů (velezrada, hanobení republiky atd.) nebo zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucených prací ze dne 25. října 1948 (Gerloch – Hřebejk, 2002: 49-50).

V průběhu let 1948-1954 docházelo v Československu k první vlně velkých politických procesů, která byla charakteristická velkou krutostí trestů, nezákonnostmi a používáním fyzického násilí (Kaplan – Paleček, 2008: 40). Mechanismus politických procesů byl prováděn bez kontroly ústavních institucí a jeho činnost nemohla ovlivnit ani vláda, která společně s parlamentem o tomto mechanismu nebyla informována. Na výrobě politických procesů se podílely především tři složky: bezpečnost, justice a politické instituce (Kaplan – Paleček, 2008: 213-214). Mezi proslulé politické procesy patřil např. proces s národně socialistickou poslankyní a odbojářkou Miladou Horákovou v roce 1950 nebo proces s Rudolfem Slánským v roce 1952 (Rataj, 2003: 119-120).

3.4.2. Kapitola druhá – Národní shromáždění

Nejvyšší orgán zákonodárné moci představuje Národní shromáždění skládající se ze tří set poslanců. Jejich volební období trvá šest let.¹⁵ Aby bylo usnesení Národního shromáždění platné, je zapotřebí, aby za přítomnosti alespoň třetiny poslanců souhlasila s usnesením nadpoloviční většina. V případě, že se jedná o změnách ústavy nebo o vypovězení války, musí vyjádřit souhlas nejméně tři pětiny všech poslanců.¹⁶ Právem Národního shromáždění je možnost interpelace předsedy nebo jiných členů vlády. Zákony může navrhnout vláda nebo poslanci. Zákon usnesený Národním shromážděním je předán prezidentovi republiky, který má možnost ho Národnímu shromáždění vrátit s připomínkami. Pokud se i přesto Národní shromáždění rozhodne vrácený zákon schválit, musí pro něj hlasovat nadpoloviční většina všech poslanců.¹⁷

Předsednictvo Národního shromáždění sestává z předsedy Národního shromáždění, z místopředsedů a ostatních členů. Jejich celkový počet činí dvacet čtyři členů. Svou funkci vykonávají vždy jeden rok. Tato část kapitoly rovněž definuje volební proces Předsednictva Národního shromáždění. Orgán Národního shromáždění disponuje možností kdykoliv odvolat kohokoliv z Předsednictva Národního shromáždění.¹⁸

30. května 1948 se uskutečnily parlamentní volby a volba proběhla na základě jednotné kandidátky NF kvůli obavě KSČ, že by došlo k podpoře oživení nekomunistických stran. Tuto kandidátku navrhovaly komunistické instituce a ústředí Národní fronty. Volby neodpovídaly principům demokracie. Důležité funkce parlamentu, které zajišťovala ústava, převzalo komunistické

---

¹⁵ Článek V. ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

¹⁶ § 54 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

¹⁷ § 56 - § 59 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

¹⁸ § 63 - § 64 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

vedení. I když bylo Národní shromáždění ustanoveno jako nejvyšší zákonodárný sbor, o zákonech rozhodovalo komunistické vedení a pro poslance se rozhodnutí stalo závazným. Nedochovalo ke kontrole výkonné moci a vláda dokonce neuznávala parlament. Vláda převzala i pravomoci parlamentu. Nedochovalo k interpelacím ministrům a program schůze parlamentu v letech 1948-1953 byl v kompetenci komunistického vedení. Docházelo k zatýkání poslanců, aniž by se bezpečnost předtím dožadovala odejmutí imunity poslance. Kaplan označuje poúnorový parlament za „divadlo parlamentarismu“ komunistického režimu (Kaplan, 2005: 30-31).

3.4.3. Kapitola třetí – Prezident republiky

Jak je uvedeno v článku VI ústavy, včele státu stojí prezident republiky.¹⁹ Prezident je zvolen Národním shromážděním za podmínky přítomné nadpoloviční většiny poslanců, přičemž pro kandidáta musí hlasovat nejméně tři pětiny přítomných. Pokud není zvolen kandidát v první volbě, koná se druhá volba, ve které zvítězí kandidát s největším počtem hlasů. Občan, pro kterého hlasuje Národní shromáždění a splňuje věkovou hranici více než 35 let, se může stát prezidentem.²⁰

Novým prezidentem se stal, poté co prezident Edvard Beneš 7. června 1948 abdikoval, předseda KSČ Klement Gottwald. Post prezidenta získal na základě zvolení Národním shromážděním 14. června 1948 (Rataj, 2003: 83). Volbou Klementa Gottwalda prezidentem republiky, došlo poprvé k porušení principu nadstranického prezidenta. Co se týče postavení Gottwalda, jako prezident a lídr KSČ představoval sjednocení dvou nejvyšších funkcí, a to státní a stranické. Jeho posláním se stalo prosazování politiky KSČ. Mezi

---

¹⁹ Čl. VI ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

²⁰ § 67 - § 68 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

těmito funkcemi nebyly vytvořeny hranice. Díky jeho neomezené stranické funkci došlo k upevnění jeho mocenského postavení prezidenta a díky státní funkci si zajistil autoritu, jak ve straně, tak ve společnosti (Kaplan, 2005: 30).

Prezident vykonává svou funkci po dobu sedmi let, poté co po volbách složí svůj slib. Každý prezident může být znovuzvolený maximálně dvakrát po sobě s výjimkou druhého prezidenta Československé republiky. Funkce prezidenta vylučuje členství v Národním shromáždění a ve vládě. V případě, že prezident zemře nebo sám rezignuje, Národní shromáždění se od té doby do 14 dnů musí sejít a zvolit prezidenta nového. Pokud ale nastane situace, že prezident nemůže vykonávat svou funkci např. z důvodu nemoci, jeho funkci přebírá vláda, která může zaúkolovat předsedu vlády.²¹ Pokud prezidentova neschopnost zastávat svou funkci trvá déle než šest měsíců, Národní shromáždění po schválení vlády pověří prezidentova náměstka. Mezi kompetence prezidenta republiky patří např. jmenování předsedy a ostatních členů vlády, jmenování vysokoškolských profesorů a soudců z povolání. Podle § 74 veškerá moc vládní a výkonná je v rukou vlády. V případě, že tak ústava nebo jiné zákony výslovně stanoví, moc vládní a výkonná je převedena na prezidenta republiky. Ústava řadí do kompetencí prezidenta i udílení amnestií, zrušení nebo zmírnění trestů či právních následků vyplývajících z odsouzení trestnými soudy.²²

Ve skutečnosti se sám prezident Klement Gottwald z vlastní iniciativy velkou mírou angažoval např. při zatýkání a přípravě procesů s vedoucími komunisty jako tomu bylo např. v případě procesu s Rudolfem Slánským (Kaplan, 2009: 139).²³ Proto jako přední budovatel a nejvyšší funkcionář režimu, který zavinil nezákonné politické procesy, represe a perzekuce, odpovídá za tyto procesy politicky i ústavně (Kaplan, 2009: 135).

²¹ § 69 - § 72 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

²² § 73 - § 74 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

²³ Rudolf Slánský byl generálním tajemníkem KSČ (Kaplan, 2009: 216).

Prezidenta Klementa Gottwalda po jeho smrti 14. března 1953 nahradil po zvolení Antonín Zápotocký (Fiala a kol., 1999: 49). V roce 1957 byl novým prezidentem zvolen Antonín Novotný, který v té době zastával funkci prvního tajemníka ÚV KSČ (Rataj, 2003: 177).

3.4.4. Kapitola čtvrtá – Vláda

Vládu podle ústavy tvoří předseda vlády, jeho náměstci a další členové, mezi které patří ministři a státní tajemníci.²⁴ Aby se vláda mohla zhostit své funkce, potřebuje získat důvěru od Národního shromáždění. Národní shromáždění má v rukou pravomoc, kdykoliv vyslovit vládě nedůvěru. Pokud vláda zvolí své odstoupení, učiní tak podáním demise prezidentovi.²⁵ Nejen vláda, ale i její člen může podat svou demisi. Pokud je přítomna alespoň polovina členů vlády, může se vláda rozhodující ve sboru usnášet.²⁶ Princip odpovědnosti vlády a jejích příslušníků Národnímu shromáždění disponující možností vyslovit nedůvěru byl formálně dodržen (Weber, 2006: 24).

Do kompetencí vlády patří např. rozhodnutí o vládních nařízeních, o vládních návrzích pro Národní shromáždění nebo o jmenování a odvolání předsedy sboru pověřenců nebo jiných pověřenců.²⁷ Vláda disponovala širokými pravomocemi ohledně slovenských národních orgánů, kdy mohla např. dohlížet na legislativní působení Slovenské národní rady a měla možnost uplatňovat svou zákonodárnou iniciativu. Počínaje rokem 1952 mohla vláda ustavovat pověřenectva Sboru pověřenců, případně je prostřednictvím vládního nařízení odvolat (Weber, 2006: 24). Aby mohl být realizován určitý

---

²⁴ § 80 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

²⁵ § 82 - § 84 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

²⁶ § 86 a § 89 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

²⁷ § 89 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

zákon, může vláda vystavit nařízení, a pokud tak dovoluje zákon, mohou i ministři.²⁸

Ústava zajišťovala princip dělby moci, podle kterého by vláda měla jako nejvyšší ústavní instituce výkonné moci disponovat pravomocemi a působností. Postavení vlády ve skutečnosti však bylo podřízeno ústřednímu výboru KSČ. Jednotliví ministři se zodpovídali rovněž i vysokým stranickým úředníkům ve vedoucím oddělení ÚV KSČ. Vláda byla povinna veškerá opatření postoupit stranickému vedení KSČ, které rozhodovalo o schválení těchto opatření. I když mezi pravomoci vlády patří podle ústavy armáda, Bezpečnost a zahraniční politika, ve skutečnosti tyto pravomoci připadly stranickým orgánům nebo jejím příslušníkům a vláda zajišťovala pouze opatření finančních a materiálních prostředků. Co se týče zahraniční politiky, ministerstvo zahraničí pouze zprostředkovávalo to, co předtím předsevzalo vedení strany (Weber, 2006: 24).

Národní shromáždění po volbách 15. června 1948 vytvořila vládu, která byla ve své funkci až do 12. prosince 1954 (Weber, 2006: 25). Poté co byl Klement Gottwald zvolen prezidentem ČSR, jeho místo premiéra obsadil 15. června 1948 Antonín Zápotocký, který byl do té doby předsedou Ústřední rady odborů. Dosazováním členů KSČ do důležitých úřadů stvrdilo fakt, že KSČ přebrala moc ve státě a tím započala socialistická éra (Fiala a kol., 1999: 45). 21. března 1953 převzal výkon funkce předsedy vlády Viliam Široký. Další volby do Národního shromáždění se uskutečnily v roce 1954, kdy byla ustanovena nová vláda rovněž v čele s Viliamem Širokým, která svůj post zastávala do 11. července 1960. Většinu tvorby státní politiky, kterou měla zastávat vláda, měl v rukou stranický aparát KSČ (Weber, 2006: 25).

---

²⁸ § 90 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 27. 3. 2012).

Vláda odpovídá principům parlamentní demokracie, tak jak tomu bylo v předmnichovské republice (Zimek, 1997: 133).

3.4.5. Kapitola pátá – Slovenské národní orgány

Touto kapitolou byly definovány nové ústavní orgány na Slovensku, které byly utvořeny v roce 1944 (Zimek, 1997: 133). Slovenská národní rada je definována jako vykonavatel zákonodárné moci na Slovensku. Tento orgán představuje sto poslanců, kteří na základě voleb na Slovensku zastávají svou funkci po dobu šesti let.²⁹

První část kapitoly páté, konkrétně v rozmezí § 96 až § 112, formuluje úlohu a funkci Slovenské národní rady na úrovni národní i regionální. Slovenská národní rada byla volena společně s jednotnou kandidátkou Národní fronty. Zde dominovala KSS se společnými organizacemi, se Stranou slovenské obrody a se Stranou svobody.³⁰ Do Slovenské národní rady se volilo podle poměrného volebního systému (Zimek, 1997: 133).³¹ Aby se mohla Slovenská národní rada usnášet, bylo zapotřebí přítomnosti alespoň poloviny poslanců. Slovenská národní rada může interpelovat předsedu nebo jakéhokoliv jiného člena Sboru pověřenců.³²

Druhým orgánem, který vykonává moc vládní a výkonnou na Slovensku, je Sbor pověřenců. Tento orgán se zodpovídá Slovenské národní radě a vládě republiky, která tento orgán jmenuje a může ho kdykoliv odvolat.³³ Členství ve Sboru pověřenců vylučuje členství ve vládě. Sbor pověřenců se může usnášet, pokud se sejde alespoň polovina pověřenců.³⁴

---

²⁹ Článek IX, ústavní zákon č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 28. 3. 2012).

³⁰ Strana slovenské obrody nesla dříve název Demokratická strana (Zimek, 1997: 133).

³¹ V roce 1954 byla schválena novela, podle které byli členové Slovenské národní rady voleni na základě většinového volebního systému v jednomandátových volebních obvodech. Počet poslanců se tím zvýšil na 104 (Zimek, 1997: 133).

³² § 104 a § 107 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 28. 3. 2012).

³³ Článek IX, ústavní zákon č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 28. 3. 2012).

³⁴ § 115 a § 120 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 28. 3. 2012).

Ústava 9. května zavedla pravomoci slovenských národních orgánů. Tyto orgány byly kontrolovány ústřední vládou a měly se postarat o regionální nepolitické zájmy Slovenska. I když Slovenská národní rada měla vykonávat zákonodárnou moc na Slovensku, její reálné pravomoci tomu neodpovídaly. Do jejich kompetence patřila hlavně oblast kultury, zdravotnické a sociální otázky a zčásti technická a administrativní oblast týkající se veřejného života. V národním shromáždění rozhodovala česká většina a slovenští poslanci nemohli dosáhnout svých požadavků. Z toho hlediska lze říci, že realita byla v rozporu s ústavou, která potvrzovala rovnoprávnost slovenského národa s českým (Rataj, 2003: 144).

Do ústavy byly tyto orgány zahrnuty podle pražských dohod. Pravomoci slovenských orgánů se týkaly pouze věcí národní nebo regionální povahy, a proto bylo jejich postavení velmi omezené. Tímto byl zaveden asymetrický model, se kterým nesouhlasili slovenští reprezentanti (Zimek, 1997: 134).

V roce 1956 byl schválen ústavní zákon č. 33/1956 Sb., který měl zesílit pravomoc slovenských národních orgánů. Na jeho základě se měl Sbor pověřenců, do té doby ovládaný ústřední vládou, zodpovídat Slovenské národní radě. Slovenská národní rada byla potvrzena jako národní orgán státní moci na Slovensku. Skutečnost však byla odlišná (Rataj, 2003: 185).

3.4.6. Kapitola šestá – Národní výbory

Národní výbory dle této kapitoly představují vykonavatele veřejné správy ve všech jejich oborech a správní soustava Československé republiky ustanovuje jejich rozdělení na místní, okresní a krajské.³⁵ Lid může národní výbory kontrolovat.³⁶ Národní výbory plní funkci lidových orgánů a lid

---

³⁵ § 123 a § 124 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 29. 3. 2012).

³⁶ § 126 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 29. 3. 2012).

prostřednictvím svých zástupců zákony uděluje, ale i uplatňuje (Zimek, 1997: 134).

Role a postavení národních výborů byla velmi ovlivněna nastolením komunistického režimu, a tím došlo k několika změnám. Od roku 1945 do roku 1954 nebyl dodržován princip přímých a tajných voleb členů národních výborů. Po únorovém převratu v roce 1948 členy národních výborů dosazovaly komunistické instituce, které měly vliv především na volbu členů do rad národních výborů. Pod kontrolou KSČ byl vybudován centralizovaný stát, čímž došlo k odstranění i těch posledních samosprávných prvků, které byly v kompetenci národních výborů (Kaplan, 2005: 35). V únoru 1948 a ještě určitou dobu po únorovém převratu uchopily skutečnou politickou moc v místech a okresech akční výbory NF a vyloučily tak národní výbory, které byly utvořeny na základě voleb v roce 1946. Tyto akční výbory měly vliv zvláště při provádění tzv. očisty veřejného života. Avšak netrvalo dlouho, než se tyto akční výbory dostaly do sporů s orgány KSČ i s národními výbory. Kvůli tomu došlo na podzim roku 1948 k reorganizaci akčních výborů NF a mnoho jejich členů změnilo politické a mocenské funkce (Pavlíček, 2002: 31).

Rozhodujícím se stalo zrušení zemského zřízení a vytvoření 20 krajů a 270 okresů podpořilo moc centrálních úřadů. Díky tomu samostatné rozhodování národních výborů bylo omezeno a rozpočet národních výborů se odvíjel od rozpočtu státního. Národní výbory nevzbuzovaly v občanech důvěru a ztratily autoritu. Od toho se odvíjel pokles počtu členů v národních výborech. Národní výbory fungovaly na základě rozhodnutí centralizovaného státu, úřadu pro výkon směrnic vlády a dalších úřadů a podle KSČ (Kaplan, 2005: 35-36).

3.4.7. Kapitola sedmá – Soudy

Podle ústavy soudní moc týkající se právních věcí civilních vykonávají soudy občanské, které jsou dále rozlišovány na soudy řádné, soudy zvláštní

nebo soudy rozhodčí. Soudní moc, která se týká věcí trestních, provádí soudy trestní. Podle § 136 je pravomoc trestních soudů vojenských určena zvláštním zákonem. Pro celé území Československé republiky byly určeny tyto tři soudy: nejvyšší soud, nejvyšší vojenský soud a správní soud. Jejich další uspořádání stanovoval zákon.³⁷ Tyto tři orgány představují nejvyšší soudní instituce (Zimek, 1997: 135).

Podle článku XI, který tato kapitola rozšiřuje, se dovídáme, že moc soudní zaručují nezávislé soudy. Existují dva typy soudců: soudce z povolání a soudci z lidu.³⁸ Věcnou a místní příslušnost soudů modifikuje zákon. Soudci skládají přísahu o dodržování zákonů a nařízení v souladu s ústavou a lidově demokratickým zřízením.³⁹

Ústava předpokládá nezávislou pozici jak soudů, tak samotných soudců. Avšak v období mezi lety 1949 a 1953 se ukázalo, že hlavně soudy porušovaly základní lidská práva a nebylo jim proti vůli podporovat pronásledování občanů země (Zimek, 1997: 135). Nepřítomnost ústavního soudu a oslabení činnosti orgánů (především soudů), které měly zajišťovat ochranu práv a svobod, podpořily nedodržování ústavy (Gerloch – Hřebejk, 2002: 49). Soudci se podle § 143 museli zavázat k dodržování zákonů i nařízení, a to vše v souladu s ústavou a s lidově demokratickým zřízením. Z toho vyplývá, že nezávislé postavení soudců bylo ústavně v ohrožení. To se rovněž potvrdilo i v praxi (Zimek, 1997: 135).

---

³⁷ § 135 - § 137 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 29. 3. 2012).

³⁸ Článek XI, ústavní zákon č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 29. 3. 2012).

³⁹ § 139 a § 143 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 29. 3. 2012).

3.4.8. Kapitola osmá – Hospodářské zřízení

Národní majetek náleží státu, který tento majetek řídí buďto přímo nebo skrze národní podniky. Některé části národního majetku necelostátního významu spadají pod svazky lidové správy. Ústava rozeznává tři druhy hospodářského podnikání, a to veřejné, hospodářské podnikání lidových družstev nebo soukromé.⁴⁰ Národní podniky jako samostatné osoby právnické tvoří součást národního majetku a řídí je stát. Vedení hospodářství svazků lidové správy náleží národním výborům.⁴¹ Ústava zaručuje soukromé vlastnictví drobných a středních podniků do 50 zaměstnanců a osobní majetek občanů považuje za nedotknutelný. Jednotlivec, spoluvlastníci nebo společně hospodařící rodiny mohou vlastnit půdu do 50 hektarů. Totéž platí pro zemědělce.⁴²

V listopadu r. 1948 ÚV KSČ zavedlo masové zespolečnění soukromé malovýroby. Soukromé živnostenské podnikání muselo přejít na kolektivní formy. Docházelo k odstranění drobných podnikatelů a malých řemeslníků. Byl potlačen soukromý obchod a v letech 1950-1952 i soukromá řemesla. Co se týče zemědělství, první pětiletý plán zavedl program mechanizace a chemizace. KSČ rozhodla, že přechod vesnice ke kolektivizaci je nutný k vybudování socialismu a 23. února 1949 byl zaveden zákon o JZD, díky kterému malovýrobní zemědělství mělo být přestavěno na výrobní družstevnictví (Rataj, 2003: 135-136).

Prostřednictvím jednotného hospodářského plánu spravuje stát oblast výroby, obchodu a dopravy. Stanovuje ho zákon a trvá vždy určité období.

---

⁴⁰ § 149 - § 151 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 31. 3. 2012).

⁴¹ § 155 - § 156 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 31. 3. 2012).

⁴² § 158 - § 159 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 31. 3. 2012).

Tento jednotný hospodářský plán má na starosti vláda, která o tom pravidelně informuje Národní shromáždění.⁴³

27. října 1948 byl schválen zákon o prvním pětiletém plánu. Cílem tohoto plánu se stala změna odvětvové struktury průmyslu, a především se soustředil na oblast těžkého strojírenství (obzvláště hutní výroba). Tento plán se v letech 1948-1950 změnil dle sovětského centrálně direktivního modelu a potřeb. Od roku 1953 byla československá ekonomika charakteristická tvrdým centralismem (Rataj, 2003: 132-133).

3.4.9. Kapitola devátá – Obecná ustanovení a Kapitola desátá – ustanovení závěrečná a přechodná

Poslední dvě kapitoly ústavy popisují další instituty ústavního práva a doplňují otázky ohledně činnosti Národního shromáždění a Slovenské národní rady (Zimek, 1997: 136). Státní občanství je definováno jako jediné a jednotné. Změnu hranic Československé republiky může stanovit pouze ústavní zákon. Správní soustavu republiky určuje krajské zřízení. Kraje jsou dále rozděleny na okresy a okresy na obce.⁴⁴

Dnem, kdy dojde k vyhlášení ústavy, nabývá ústava účinnosti.⁴⁵ Pouze ústavní zákony, které jsou usneseny podle příslušných ustanovení (§54, odst. 2), mohou měnit nebo doplňovat ústavu. Od toho dne, kdy nabude tato ústava účinnosti, ztrácí platnost ústavní listina Československé republiky neboli zákon ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb., stejně jako její součásti. Další ústavní a jiné zákony odporující této ústavě a zásadám lidově demokratického zřízení nebo upravující odchylně věci od této ústavy ztrácí rovněž platnost. To však

---

⁴³ § 162 - § 163 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 31. 3. 2012).

⁴⁴ § 165 - § 167 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 31. 3. 2012).

⁴⁵ § 170 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 31. 3. 2012).

neplatí pro zákony o znárodnění a o pozemkové reformě, jelikož vešly v platnost před nabytím účinnosti této ústavy.⁴⁶

---

⁴⁶ § 172 - § 173 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html, 31. 3. 2012).

4. ÚSTAVA ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY

Návrh ústavy byl předložen a zároveň schválen na zasedání ÚV KSČ 7. a 8. dubna 1960. V průběhu měsíce května a června byl podroben celostátní diskusi. Během těchto měsíců docházelo k silné propagandě, až do konečného schválení revidovaného návrhu na mimořádné konferenci KSČ ve dnech od 5. do 7. července 1960. Na zahájení zasedání Národního shromáždění byl návrh 9. července formálně projednán. O několik dní později byla s návrhem seznámena Slovenská národní rada. 11. července 1960 došlo k jednohlasnému a slavnostnímu schválení nové ústavy Národním shromážděním ve Vladislavském sále Pražského hradu (Skilling, 1962: 142-143).

Co se týče národní diskuze, na veřejných setkáních bylo předloženo mnoho návrhů změn této ústavy. Podle Novotného byla většina z nich přijata jako například zakotvení slova „socialistická“ do názvu státu. Další návrhy jako například zavedení prezidentského veta v legislativě schváleny nebyly. Diskuze měla zřejmě propagandistický cíl. Díky ní se měly masy dozvědět o ústavě a jejím úmyslem bylo především navodit dojem, že Československo splňuje představu demokratického státu (Skilling, 1962: 143).

Ke schválení nové ústavy došlo hlavně z politických a ideologických důvodů, což souviselo s tzv. „vybudováním socialismu“. Oproti Ústavě 9. května byla tato ústava z formální a obsahové stránky na nižší úrovni (Gerloch – Hřebejk, 2002: 51-52). Nová ústava obsahuje mnoho bezobsažným ideologických frází a je formulována právníckou novořečí, která byla typická pro toto období. Ústava 9. května se v mnohém rozcházela s ústavní skutečností, ale u nové ústavy tomu tak nebylo. Nová ústava z roku 1960 více odpovídala ústavní skutečnosti už jen tím, že neskrývala třídní pojetí a popírala klasické principy novodobého konstitucionalismu (jako např. představu o lidských a občanských právech atd.) (Gronský, 2002: 171).

4.1. Rozdělení ústavy

Ústava Československé socialistické republiky se člení na několik částí. Stejně jako v Ústavě Československé republiky nechybí v této ústavě Prohlášení. Avšak tato ústava z roku 1960 se od té z roku 1948 liší rozdělením na hlavy, kterých je celkem devět. Tyto hlavy tvořené 112 články jsou: 1. Společenské zřízení, 2. Práva a povinnosti občanů, 3. Národní shromáždění, 4. Prezident republiky, 5. Vláda, 6. Slovenská Národní rada, 7. Národní výbory, 8. Soudy a prokuratura, 9. Ustanovení obecná a závěrečná.⁴⁷

4.2. Prohlášení

V úvodním prohlášení je uvedeno, že socialismus v zemi zvítězil, čehož bylo dosaženo díky vedení KSČ. Československo tímto zahájilo vstup do nových dějin země a dále postupuje k vyšším cílům. V první části rovněž deklaruje budování vyspělé socialistické společnosti a přípravu na přechod ke komunismu. Tohoto cíle plánuje dosáhnout společně se SSSR a s ostatními zeměmi světové socialistické soustavy. Mluví o životě v míru a v přátelství se všemi národy světa.

Prohlášení uvádí, že se země bude snažit přesvědčit všechny národy o přechodu k socialismu, jelikož socialismus jako jediný může zajistit blaho všeho lidstva. V druhé části je vychvalováno socialistické zřízení a vítězství pracujícího lidu v únoru 1948, díky kterému přestalo docházet ke kapitalistickému vykořisťování. Je prohlašováno, že lidová demokracie se v zemi osvědčila a díky tomu došlo i ke zlepšení celkové hospodářské situace. V poslední části je zdůrazněn záměr vytvoření materiálních a duchovním předpokladů pro docílení přechodu ke komunismu. Prostřednictvím rozvoje socialistické státnosti bude docházet ke zdokonalování socialistické

---

⁴⁷ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 2. 4. 2012).

demokracie, ke zvyšování participace pracujících na správě státu, upevňování politické a morální jednoty společnosti, zajišťování obrany země a revolučních vymožeností lidu.⁴⁸

4.3. Hlavy ústavy

4.3.1. Hlava první – Společenské zřízení

Československá socialistická republika je socialistický stát, který patří k světové socialistické soustavě. Zastupitelské orgány, kterými jsou Národní shromáždění, Slovenská národní rada a národní výbory, představují vykonavatele státní moci náležící lidu. Tyto zastupitelské orgány jsou voleny na základě volebního práva obecného, rovného a přímého s tajným hlasováním. Každý občan, kterému je více než 18 let, se může účastnit voleb a má možnost být zvolen, pokud mu je více jak 21 let. Komunistická strana Československa reprezentuje vedoucí sílu ve společnosti. Pracující se sdružují v dobrovolné společenské organizace. Tyto organizace jsou Revoluční odborové hnutí, organizace družstevní, organizace mládeže aj. Národní fronta Čechů a Slováků pod vedením KSČ zastřešuje tyto společenské organizace.

Podle socialistické hospodářské soustavy vylučující vykořisťování člověka člověkem jsou výrobní prostředky zespolečňeny a národní hospodářství se řídí plánovitě.⁴⁹ Ústava rozlišuje státní a družstevní vlastnictví. Státní vlastnictví zahrnuje např. nerostné bohatství, prostředky průmyslové výroby, rozhlas, televizi, společenská zařízení atd. Do družstevního vlastnictví patří především půda k společnému družstevnímu hospodaření. Ústava povoluje drobné soukromé hospodaření v mezích socialistické hospodářské

---

⁴⁸ Prohlášení ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 2. 4. 2012).

⁴⁹ Čl. 1 - Čl. 7 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 2. 4. 2012).

soustavy.⁵⁰ Do správy hospodářských organizací ukládá stát některé části národního majetku. Stát podporuje rozvoj jednotných zemědělských družstev neboli dobrovolných sdružení pracujících rolníků. Veškerá činnost těchto organizací se řídí dle demokratického centralismu. Národní hospodářství vychází ze závazného státního plánu rozvoje národního hospodářství, na kterém se podílí pracující lid. Tento plán se vyhotovuje většinou na pětileté období.⁵¹ Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování se řídí podle vědeckého světového názoru marxismu-leninismu. Všichni občané a všechny organizace jednají v souladu s právním řádem socialistického státu.⁵²

Z této části ústavy je zřejmé, že zmizela tradiční dělba moci a byla vystřídána modifikací „všechna moc sovětům“. Všechna moc se tedy přesunula do rukou zastupitelských sborů a všechny ostatní orgány se jim zodpovídaly. Fungování celého systému se však odvíjelo od rozhodování KSČ, která měla ve státě i ve společnosti vedoucí postavení. Pozice zastupitelských orgánů byla fakticky omezena (Gronský, 2002: 174). V ústavě je definováno osobní vlastnictví a soukromé vlastnictví občanů. Další možné podoby soukromého vlastnictví ústava nezahrnuje (Gronský, 2002: 176).

Tato ústava už zahrnuje v článku 4 vedoucí úlohu KSČ ve společnosti a ve státě, avšak o postavení nekomunistických politických stran ústava nehovoří. Tento právní stav byl objasňován tak, že nekomunistické politické strany jsou v ústavě obsaženy pod společenskými organizacemi společně s organizacemi žen, mládeže, odborovými organizacemi apod. Tyto organizace však spravovala KSČ (Pavlíček, 2009: 222).

---

⁵⁰ Čl. 8 a Čl. 9 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 2. 4. 2012).

⁵¹ Čl. 11 - Čl. 12 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 2. 4. 2012).

⁵² Čl. 16 - Čl. 17 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 2. 4. 2012).

4.3.2. Hlava druhá – Práva a povinnosti občanů

Rozvoj a zájmy každého příslušníka ve společnosti pracujících korespondují s rozvojem a zájmy celé společnosti. Každý občan má rovná práva a rovné povinnosti.⁵³ Celá hospodářská socialistická soustava zaručuje právo na práci, na odměnu a nebere v potaz hospodářské krize nebo nezaměstnanost.⁵⁴

Každý občan má právo na vzdělání, přičemž základní vzdělání pro veškerou mládež do 15 let je povinné a bezplatné. Výchova i vyučování vychází z vědeckého světového názoru. Pro příslušníky maďarské, ukrajinské nebo polské národnosti stát umožňuje vzdělání v mateřském jazyce. Mateřství, manželství a rodina spadají pod ochranu státu, který pečuje o to, aby rodina znamenala zdravý základ rozvoje mládeže.⁵⁵

Každému občanovi je zajištěna svoboda projevu, svoboda slova a tisku podle zájmů pracujícího lidu, svoboda shromažďovací, svoboda pouličních průvodů a manifestací a svoboda vyznání. Ústava rovněž zaručuje nedotknutelnost osoby, nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv a svobodu pobytu. Občané mají povinnost vůči ústavě a jiným zákonům. Ochrana a upevňování socialistického vlastnictví jako nedotknutelného základu socialistického zřízení a úcta k právům spoluobčanů jsou povinnostmi občanů.⁵⁶

Už z toho, v jakém pořadí jsou práva a povinnosti občanů definována v ústavě, lze vyvodit, že tato hlava ústavy zaostávala za kapitolou první ústavy z roku 1948. Tato hlava vnímá občanská práva a svobody jako „kolektivní“,

---

⁵³ Čl. 19 - Čl. 20 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁵⁴ Čl. 22 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁵⁵ Čl. 24 - Čl. 26 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁵⁶ Čl. 28 - Čl. 38 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

což je patrné především v člancích věnujících se politickým právům a osobním svobodám. Ústava také definuje větší množství povinností občanů, které převládají nad občanskými právy a svobodami. Díky rámcovému a ideologickému pojetí občanských práv, svobod a povinností, mohlo docházet k omezování základních práv a dalšímu definování povinností na základě druhotných právních předpisů (Gronský, 2002: 178).

4.4. Hlava třetí – Národní shromáždění

Podle ústavy Národní shromáždění představuje nejvyšší státní orgán Československé socialistické republiky, přičemž jako jediný disponuje zákonodárnou mocí. Tento orgán tvoří 300 poslanců, které volí lid na dobu čtyř let.

Vnitřní a zahraniční politika patří do kompetence Národního shromáždění. Článek 41 přikládá Národnímu shromáždění pravomoc usnášení se v případě ústavy a ostatních zákonů, dále schvalování plánů národního hospodářství a státní rozpočet. Pokud se Národní shromáždění rozhodne, že některý zákon Slovenské národní rady, nařízení nebo usnesení vlády či krajského národního výboru není v souladu s ústavou nebo jiným zákonem, může ho zamítnout.⁵⁷

Národní shromáždění má v kompetenci volbu prezidenta, který je společně s vládou Národnímu shromáždění odpovědný. Vláda nebo její členové mohou být na návrh Národního shromáždění prezidentem odvoláni.⁵⁸ Národní shromáždění rozhoduje o vypovězení války v případě napadení Československé socialistické republiky nebo v případě společné obrany.⁵⁹

---

⁵⁷ Čl. 39 - Čl. 41 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁵⁸ Čl. 43 a Čl. 44 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁵⁹ Čl. 49 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

Národní shromáždění může rozhodovat pouze za přítomnosti nadpoloviční většiny všech poslanců. Aby bylo usnesení platné, musí souhlas vyjádřit nadpoloviční většina všech přítomných poslanců. V případě, že se jedná o ústavě, o vypovězení války, o změně státních hranic nebo o volbě prezidenta, musí vyslovit souhlas tři pětiny poslanců. Jednotliví poslanci, výbory a předsednictvo Národního shromáždění, prezident republiky, vláda a Slovenská národní rada mohou předložit svůj návrh zákona.

Národní shromáždění dále zakládá své výbory, které kontrolují hospodářskou a kulturní výstavbu a iniciují činnost státních orgánů. Výbory spolupracují s pracujícími a s jejich organizacemi.⁶⁰ Poslanec Národního shromáždění má povinnost pracovat v nějakém výboru Národního shromáždění.⁶¹

Národní shromáždění volí 30 členů, kteří utvoří Předsednictvo Národního shromáždění. Předsednictvo Národního shromáždění se může usnášet pouze za přítomnosti nadpoloviční většiny svých členů. Toto předsednictvo i jeho příslušníci jsou odpovědní Národnímu shromáždění, které ho může odvolat. V případě, že Národní shromáždění nemůže zasedat, jeho působnost zastává právě Předsednictvo Národního shromáždění.⁶²

I když podle ústavy se měla Národnímu shromáždění zodpovídat vláda i prezident republiky, ve skutečnosti role Národního shromáždění byla velmi slabá (bezvýznamná). Ústava zakotvila zákonodárné a kontrolní kompetence Národního shromáždění, ve výsledku však bylo všechno podmíněno souhlasem vedení KSČ. O legislativě a o personálních otázkách se rozhodovalo v předsednictvu a v sekretariátu ÚV KSČ, nikoliv v Národním

---

⁶⁰ Čl. 51 - Čl. 54 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁶¹ Čl. 57 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁶² Čl. 59 a Čl. 60 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

shromáždění. Velké množství kompetencí Národního shromáždění připadlo jeho předsednictvu i exekutivním orgánům (Gronský, 2002: 181).

Co se týče voleb do Národního shromáždění, od schválení nové ústavy proběhly první volby v roce 1964. Tyto volby se uskutečnily na základě nového volebního zákona č. 34/1964 Sb. o volbách do Národního shromáždění a národních výborů. I když byl schválen nový volební zákon, příliš se toho nezměnilo. Stále platil volební systém většinový s jedním mandátem a jedním kandidátem NF ve volebním obvodu a s možností veřejné volby s jednou alternativou. V 60. letech, kdy začalo docházet k určitému uvolnění, bylo rozhodnuto zkusit provést určité změny volebního systému. Na základě zákona č. 113/1967 Sb. o volbách do Národního shromáždění došlo k vytvoření 4-8 mandátových volebních obvodů, kdy existovala určitá možnost výběru, avšak jednotná kandidátní listina NF zůstala ponechána. I když byl tento zákon schválen a volby v roce 1968 se měly uskutečnit na základě tohoto zákona, nikdy podle něj volby neproběhly (Gronský, 2002: 182).

4.4.1. Hlava čtvrtá – Prezident republiky

Prezident republiky stojí v čele státu a je vrchním velitelem ozbrojených sil. Volí ho Národní shromáždění, kterému je prezident republiky odpovědný. Prezident republiky reprezentuje stát, jmenuje předsedu vlády, členy vlády, vyšší státní funkcionáře, když tak stanoví zákon, a generály. Když tak určí zákon, disponuje prezident republiky pravomocemi, které nejsou v ústavě zakotveny. Prezidenta republiky volí Národní shromáždění na dobu pěti let. Ke zvolení musí vyjádřit souhlas nejméně tři pětiny všech členů Národního shromáždění. Funkce prezidenta vylučuje další funkce, a to funkci poslance Národního shromáždění, Slovenské národní rady, národního výboru nebo

funkci člena vlády.⁶³ Pokud z nějakého důvodu nemůže prezident republiky svou funkci zastávat, zastoupí ho vláda. Ta může některé pravomoci uložit svému předsedovi.⁶⁴

I když se při přípravě ústavy spekulovalo o možnosti místo prezidenta republiky zavést „kolegiální hlavu státu“ např. „Státní rady“, byla nakonec instituce individuálního prezidenta zachována. Toto rozhodnutí ovlivnilo i československé tradice a tradice „dělnických prezidentů“ (Gottwald atd.). Podle ústavy měl být prezident republiky odpovědný z výkonu své funkce Národnímu shromáždění, avšak v ústavě nebylo uvedeno, jaké jsou důsledky prezidentovy odpovědnosti ani případné postihy (Gronský, 2002: 187). Novým prezidentem Československé socialistické republiky se stal díky zvolení Národním shromážděním 30. března 1968 generál Ludvík Svoboda (Fiala a kol., 1999: 57).

4.4.2. Hlava pátá – Vláda

Vláda, složená z předsedy, místopředsedy a ministrů, představuje nejvyšší výkonný orgán státní moci a je odpovědný Národnímu shromáždění.⁶⁵ Vláda se stará o kontrolu činnosti ministerstev, národních výborů a jiných ústředních orgánů státní moci. V kompetenci vlády je rovněž příprava dlouhodobých plánů na rozvoj národního hospodářství a státní rozpočet. Vláda realizuje úkoly za spolupráce s Národním shromážděním.⁶⁶ Vláda má

---

⁶³ Čl. 61 - Čl. 63 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁶⁴ Čl. 65 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 4. 4. 2012).

⁶⁵ Čl. 66 a Čl. 67 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

⁶⁶ Čl. 68 a Čl. 70 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

povinnost obrátit se na Národní shromáždění kvůli souhlasu s programovým prohlášením.⁶⁷

Oproti Ústavě 9. května, ve které je funkce vlády definována podobně jako v běžné parlamentní demokracii, je v ústavní listině z roku 1960 kodifikována pouze rámcově. I když podle ústavy měla být vláda jmenována prezidentem republiky a měla se zodpovídat Národnímu shromáždění, ve skutečnosti o schvalování a o funkci vlády rozhodovaly vedoucí stranické orgány KSČ. Pozice vlády byla omezena na administrativně realizační složku stranického vedení státu, ve kterém vedoucí roli měl aparát KSČ. Vláda zůstala formací s velkým počtem členů, kterých nebylo do změny v roce 1968 nikdy méně než třicet. Nejsilnější postavení zastávalo předsednictvo vlády složené z předsedy a místopředsedů (Weber, 2006: 25).

Kvůli nejasné charakteristice postavení a pravomocí vlády v ústavním textu docházelo v průběhu první poloviny šedesátých let k neshodám mezi vládou a komunisty. 11. července 1960 byla jmenována první vláda ČSSR v čele s předsedou vlády Viliamem Širokým. Tato vláda vykonávala svůj úřad do 19. září 1963, kdy předložila svou demisi. 20. září se uskutečnilo jmenování nové vlády s předsedou Jozefem Lenártem. Vedení KSČ nebylo spokojeno s vládou Viliama Širokého ani s nově jmenovanou vládou. Kritika těchto vlád se odrážela v častých personálních změnách a ve vládních reorganizacích. Pozdější reformní úsilí souviselo rovněž se změnami poměru mezi orgány ÚV KSČ a zákonodárnými a výkonnými orgány (Weber, 2006: 25-26).

4.4.3. Hlava šestá – Slovenská národní rada

Slovenská národní rada, která je volena na dobu čtyř let, představuje národní orgán státní moci a správy na Slovensku. Poslance Slovenské národní rady volí lid na Slovensku. Působnost Slovenské národní rady

---

⁶⁷ Čl. 71 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

zahrnuje usnášení se v souladu s celostátním zákonodárstvím na zákonech národní nebo regionální povahy, účast na přípravě státního plánu, který se týká rozvoje národního hospodářství, projednávání a schvalování rozpočtu Slovenské národní rady a ostatních orgánů. Do působnosti Slovenské národní rady je zahrnuto i podávání návrhů zákonů Národnímu shromáždění. Slovenská národní rada rovněž zaručuje příznivé podmínky pro příslušníky maďarské a ukrajinské národnosti.⁶⁸ Aby byla Slovenská národní rada usnášení schopná, musí být přítomna nadpoloviční většina všech poslanců. Usnesení je platné tehdy, kdy s ním souhlasí nadpoloviční většina přítomných poslanců.⁶⁹

Komise Slovenské národní rady jsou iniciativní, kontrolní a výkonné orgány Slovenské národní rady. Členové komisí jsou voleni Slovenskou národní radou. Každý poslanec Slovenské národní rady má povinnost zastávat pracovní pozici v nějaké komisi Slovenské národní rady a kromě funkce ve Slovenské národní radě může být i poslancem v Národním shromáždění.⁷⁰

Předsednictvo Slovenské národní rady tvoří 16 členů, kteří jsou voleni Slovenskou národní radou. Členové předsednictva Slovenské národní rady jsou odpovědni Slovenské národní radě a mohou být i členy vlády. Předsednictvo Slovenské národní rady má na starosti provádění zákonů a kontrolu plnění úkolů státního plánu na Slovensku. Z tohoto Předsednictva Slovenské národní rady jsou Slovenskou národní radou voleni její pověřenci.⁷¹

Už v první hlavě ústavy je zavedeno, že Československá socialistická republika je jednotný stát dvou rovnoprávných bratrských národů – Čechů

---

⁶⁸ Čl. 73 - Čl. 74 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

⁶⁹ Čl. 76 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

⁷⁰ Čl. 78 a Čl. 81 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

⁷¹ Čl. 83 - Čl. 85 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

a Slováků. Zastupitelskými sbory jsou Národní shromáždění, Slovenská národní rada a národní výbory, které udávají pravomoci dalších orgánů. Tímto byla Slovenská národní rada zařazena mezi zastupitelské sbory pracujícího lidu v ČSSR. Ve skutečnosti však faktické pravomoci zastávalo Národní shromáždění a národní výbory. Slovenská národní rada neměla prakticky žádné pravomoci. Díky centralizaci, zvýšení ústřední státní moci a správy a díky snížení nezávislé pozice Slovenska se upevnil asymetrický model unitárního státu (Pešek, 2005: 50-51). V Ústavě Československé socialistické republiky byla odstraněna výkonná složka slovenských národních orgánů, kterou představoval Sbor pověřenců. Ze Slovenské národní rady se stal bezmocný útvar a jeho pravomoci týkající se slovenských záležitostí byly výrazně omezeny (Kaplan, 2008: 12).

Slovenská národní rada, dříve pouze zákonodárny orgán, převzala úlohu Sboru pověřenců. Představovala tedy, jak zákonodárnou moc, tak výkonnou. K 30. červnu 1960 byly vyloučeny kromě Sboru pověřenců i pověřenectva, další úřady a oblastní správy státní moci na Slovensku. Slovenská národní rada měla řešit všechny otázky týkající se hospodářského a kulturního vývoje na Slovensku. Její činnost se však odvíjela od rozhodnutí Národního shromáždění a vlády republiky. Ústřední orgány převzaly většinu zákonodárné moci a iniciativy Slovenské národní rady. O schvalování rozpočtu a plánu rozvoje národního hospodářství Slovenska měla právo rozhodovat Slovenská národní rada, avšak ve skutečnosti mohla rozhodnout pouze o svém vlastním rozpočtu, o rozpočtu svých orgánů a některých institucí na Slovensku (Pešek, 2005: 51).

4.4.4. Hlava sedmá – Národní výbory

Národní výbory složené z poslanců, které volí lid na dobu čtyř let, reprezentují orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích. Národní výbory se co nejvíce snaží zapojovat pracující do správy státu a spolupracují

i s ostatními organizacemi pracujícího lidu.⁷² Národní výbory věnují pozornost především uspokojování hmotných i kulturních potřeb pracujících prostřednictvím zřízení hospodářských organizací a kulturních, zdravotních a sociálních zařízení. Rovněž se starají o zajištění ochrany, uskutečňování práv a zájmů pracujících a socialistických organizací.

Národní výbory vycházejí ze státního plánu rozvoje národního hospodářství, na jehož vypracování se rovněž podílejí.⁷³ Národní výbory upřednostňují zájmy všeho lidu Československé socialistické republiky před zájmy dílčími a místními.⁷⁴

Na základě volby národního výboru vzniká rada, komise a další orgány. Rada se stará o řízení a sjednocení práce ostatních orgánů národního výboru a jeho organizací a zařízení. Komise jako iniciativní, kontrolní a výkonné orgány národního výboru, zajišťují účast pracujících. Národní výbory dodržují zákony, nařízení i usnesení vlády i vyšších státních orgánů.⁷⁵

Už před přijetím nové ústavy, došlo ke schválení několika zákonů o národních výborech a jejich volbách. Představa o národních výborech, prezentovaná v ústavě jako „nejširší organizace pracujících“ vycházela z pojetí sovětů v SSSR. Tato představa však do konce 60. let neobstála díky schválení ústavního zákona č. 57/1969 Sb. (Gronský, 2002: 194).

---

⁷² Čl. 86 - Čl. 87 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

⁷³ Čl. 89 - Čl. 90 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

⁷⁴ Čl. 93 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

⁷⁵ Čl. 95 - Čl. 96 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 5. 4. 2012).

4.4.5. Hlava osmá – Soudy a prokuratura

Soudy a prokuratura dbají o ochranu socialistického státu a vychovávají občany k oddanosti vlasti a socialismu. Soudnictví provádí nezávislé soudy, kterými jsou: Nejvyšší soud, krajské a okresní soudy, vojenské soudy a místní lidové soudy. Nejvyšší soud zastává nejvyšší soudní orgán a má kontrolu nad soudní činností všech ostatních soudů. Národní shromáždění volí soudce tohoto orgánu na dobu čtyř let.⁷⁶ Soudci uplatňují svou funkci nezávislé a v souladu s právním řádem socialistického státu.⁷⁷

Prokuratura s generálním prokurátorem v čele kontroluje provádění a zachování zákonů a ostatních právních předpisů. Generální prokurátor má odpovědnost vůči Národnímu shromáždění. Orgány prokuratury jsou nezávislé na místních orgánech a jejich činnost je založena na iniciativě pracujícího lidu a jeho organizací.⁷⁸

Soudy a prokuratura byly v ústavě definovány jako orgány, které v první řadě měly chránit socialistický stát a společenské zřízení, až poté zájmy občanů a organizací „pracujícího lidu“ (Gronský, 2002: 197). V této části ústavy byly zakotveny základní principy nezávislosti soudů a soudců, které byly ve skutečnosti bezvýznamné. V ústavě byla zakotvena zásada volitelnosti soudců na 4 roky, což negativně ovlivnilo právě nezávislost soudů. Soudci byli podle článku 102 vázání na právní řád socialistického státu. Zákony a právní předpisy museli soudci interpretovat v souladu se socialistickým právním vědomím. Soudy byly tedy vázány ne na právo, ale na politické instituce. Tato část ústavy zahrnuje vedle úpravy soudů i úpravu prokuratury. I když je zde tato úprava začleněna, postavení soudů a prokuratury se mělo odlišovat (Zimek, 1997: 155). Národní shromáždění přijalo 18. dubna 1961 zákon

---

⁷⁶ Čl. 97 - Čl. 99 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 6. 4. 2012).

⁷⁷ Čl. 102 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 6. 4. 2012).

⁷⁸ Čl. 104 - Čl. 106 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 6. 4. 2012).

č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, který realizoval článek 101 odst. 3 ústavy (Gronský, 2002: 198).

4.4.6. Hlava devátá – Ustanovení obecná a závěrečná

O změně státních hranic rozhoduje pouze ústavní zákon. Území Československé socialistické republiky představuje jednotný a nedílný celek. Územní organizace Československé socialistické republiky je upravena v souladu s hospodářskými, politickými, sociálními a kulturními potřebami celé společnosti.⁷⁹ O změně ústavy rozhoduje pouze ústavní zákon. Všechny zákony nebo jiné právní předpisy musí být v souladu s ústavou. V této hlavě je zakotvena podoba státního znaku a vlajky. Podrobnosti státního znaku a státní vlajky upravuje zákon. Podle těchto ustanovení nabývá ústava účinnosti tehdy, kdy jí Národní shromáždění schválí. Od tohoto dne ztrácí platnost ústava a ústavní zákony, které platily doposud.⁸⁰

---

⁷⁹ Čl. 107 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 6. 4. 2012).

⁸⁰ Čl. 110 - Čl. 112 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 6. 4. 2012).

5. CESTA KE SCHVÁLENÍ NOVÉHO ÚSTAVNÍHO ZÁKONA O ČESKOSLOVENSKÉ FEDERACI

5.1. Události před schválením nového ústavního zákona

Už na začátku 60. let si vedení KSČ uvědomovalo, že socialistické hospodářství se dále nevyvíjí. V zemi byl velký nedostatek zboží a potravin. Na základě toho přišla skupina ekonomů s programem, který měl zavést nové reformy zaručující zachování socialistického systému. Jednalo se o to, že podniky měly získat určitou samostatnost a výroba měla fungovat na základě konkurence na trhu. Avšak na XIII. sjezdu v roce 1966 byla reforma zamítnuta a bylo zachováno byrokratické a direktivní centrální řízení. V dubnu 1968 v průběhu „Pražského jara“, kdy vedení KSČ bylo tvořeno novými funkcionáři, schválil ústřední výbor KSČ nový Akční program, na základě kterého mělo dojít k demokratizaci totalitního systému, který byl v zemi doposud. Společenské organizace, které v rámci své působnosti musely vykonávat usnesení podle programu KSČ, měly získat určitou autonomii. Podle Akčního programu však nemělo dojít ke změně volebního zákona, který by zaručoval možnost jiným politickým stranám účastnit se voleb. Tento program svěřil vládě a parlament začal připravovat zákony o svobodě sdružování, shromažďování, pohybu atd. Dále mělo dojít k decentralizaci hospodářství a možnosti obnovení malých soukromých podniků (Měchýř, 2000: 324).

Dnem 21. srpna 1968 však byla přerušena snaha o reformování systému, protože do Československa vpadly „bratrské armády“ včele se sovětskou armádou. Vedení Komunistické strany Sovětského svazu nařídila KSČ svůj program nastolení normalizace. Hospodářská, politická a kulturní situace v Československu měla být upravena podle sovětského modelu. Nejdůležitějším bodem normalizace měla být obnova vedoucího postavení KSČ (Měchýř, 2000: 325).

5.2. Schválení nového ústavního zákona

Na základě společenských, politických a právních změn byl 27. října 1968 schválen ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, díky kterému došlo k federalizaci státu. Podle tohoto zákona byla ČSSR tvořena Českou socialistickou republikou a Slovenskou socialistickou republikou na základě principu rovnoprávnosti (Gerloch – Hřebejk, 2002: 52-53).

Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci zavedl změny Ústavy Československé socialistické republiky. Těmito změnami je myšleno nahrazení třetí až šesté hlavy tímto nově schváleným zákonem. Nabytí účinnosti tohoto zákona se datuje ke dni 1. ledna 1969 (Zimek, 1997: 156).

6. ZÁVĚR

Po únorovém převratu v roce 1948 se k moci dostala Komunistická strana Československa, která převzala moc ve státě. Krátce po únorovém převratu byla 9. května schválena Ústava Československé republiky. Fungování politického systému se po celou dobu její účinnosti odvíjelo od vedoucího postavení KSČ. Přestože Ústava 9. května neuvádí vedoucí postavení této politické strany, její vedení řídilo kompetence a pravomoci jednotlivých institucí. I přestože ústava sice zakotvila dělbu moci, musely orgány moci zákonodárné, výkonné i soudní jednat dle rozhodnutí KSČ. Ústava definuje jejich kompetence i pravomoci, ale reálně většinu pravomocí orgány uplatňovat nemohly. Období po roce 1948 je charakteristické porušováním práv a svobod občanů a nedodržováním ústavy. Především soudy, které měly chránit práva a svobody občanů, ústavu nerespektovaly. Z kapitoly, ve které jsem se věnovala Ústavě Československé republiky, podle mé studie vyplývá, že ústavní text se neshodoval s ústavní skutečností.

11. července byla schválena nová Ústava Československé socialistické republiky, která nahradila dosavadní ústavu. Tím došlo k zavedení několika důležitých změn. Nejdůležitější z nich je zakotvení vedoucího postavení KSČ v článku 4, čímž měla KSČ své vystupování podložené ústavním textem. Další důležitou změnou, která se týká slovenských orgánů, bylo zrušení Sboru pověřenců. V tomto se ústava liší od Ústavy Československé republiky. Tato ústava je rozdílná od té předchozí rovněž v tom, že vymezuje větší množství povinností občanů nežli svobod a práv. Tato ústava počítá s osobním a soukromým vlastnictvím občanů, ale definování dalších forem soukromého vlastnictví neobsahuje. Přijetí nové ústavy se uskutečnilo na popud KSČ, která rozhodovala o jejím znění. Z toho, že byla ústava schválena podle vůle KSČ, která byla u moci a řídila stát, lze vyvodit, že ústavní text odpovídá ústavní skutečnosti ve větší míře než ten předchozí.

V úvodu své práce jsem si určila metodu jedinečné případové studie, v rámci které jsem zkoumala ústavní vývoj Československa v letech 1948–1968. Cílem mé práce bylo zpracovat ústavy a na základě nastudování další literatury potvrdit či vyvrátit shodu ústavních textů s ústavní skutečností. Tento cíl jsem ve své práci naplnila.

7. SEZNAM ZDROJŮ

7.1. Seznam literatury

Gerloch, Aleš – Hřebejk, Jiří (2002). Ústavní vývoj. In: Gerloch, Aleš – Hřebejk, Jiří – Zoubek, Vladimír, *Ústavní systém České republiky* (Praha: PROSPEKTRUM), s. 9 - 67.

Gronský, Ján (2002). *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948-1968)* (Praha: Univerzita Karlova v Praze).

Fiala, Petr – Holzer, Jan – Mareš, Miroslav – Pšejka, Pavel (1999). *Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice* (Brno: Masarykova univerzita v Brně).

Kaplan, Karel (2008). *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968. Společnost a moc* (Brno: Barrister & Principal).

Kaplan, Karel – Paleček, Pavel (2008). *Komunistický režim a politické procesy v Československu* (Brno: Barrister & Principal).

Kaplan, Karel (2005). *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953 – 1956* (Brno: Barrister & Principal).

Kaplan, Karel (2009). *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský* (Brno: Barrister & Principal).

Měchýř, Jan (2000). Komunistická strana Československa 1945 – 1989. In: Marek, Pavel a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998* (Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP), s. 323-328.

Pavlíček, Václav (2002). *O české státnosti. 2/ O právech, svobodách a demokracii. Úvahy a polemiky* (Praha: Karolinum).

Pavliček, Václav (2009). *O české státnosti. 3/ Demokratický a laický stát. Úvahy a polemiky* (Praha: Karolinum).

Pešek, Jan (2005). *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov. Politicko-mocenské aspekty vývoja* (Brno: Prius).

Rataj, Jan (2003). *KSČ a Československo I. (1945 – 1960)* (Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze).

Ripka, Hubert (1995). *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka* (Brno: Atlantis).

Rupnik, Jacques (2002). *Dějiny Komunistické strany Československa* (Praha: Academia).

Skilling, H. Gordon (1960). The Break-Up of the Czechoslovak Coalition, 1947-8. *The Canadian Journal of Economics and Political Science*. Vol. 26, No. 3, s. 396-412.

Skilling, Harold Gordon (1962). The Czechoslovak Constitution of 1960 and the Transition to Communism. *The Journal of Politics*. Vol. 24, No. 1, s. 142-166.

Weber, David (2006). *Vláda (Federální vláda). II. Komunistický stát, orgány státní moci a správy* In: Kocian, Jiří, *Slovníková příručka k Československým dějinám 1948-1989* (Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky), s. 24-27, (http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf, 28. 4. 2012).

Zimek, Josef (1997). *Ústavní vývoj českého státu* (Brno: Masarykova univerzita).

7.2. Seznam pramenů

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., *Ústava Československé republiky*
(http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html).

Ústavní zákon 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky*
(http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html).

8. RESUMÉ

The events of 1948-1968 represent a significant period for the future of Czechoslovakia. In February 1948, Communist Party came into force in the country. Since then, the country was subordinated to this party. After taking power in the country, the Constitution of Czechoslovak Republic was accepted. Although the constitution included democratic elements, they were not respected. The Communist Party of Czechoslovakia controlled all institutions and decisions about their activities.

On 11 July 1960, the Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic was approved. This constitution already establishes the Communist Party of Czechoslovakia as a leading force in society. This constitution was more in accordance with the institutional reality than the Ninth-of-May Constitution, even though it was at a lower level.

In 1968, another turning point appears in the history of the Czechoslovakia, it was the Prague Spring. In this way, USSR suppressed a reform movement in Czechoslovakia. As a consequence, new institutional act no. 143/1968 coll. on the Czechoslovak Federation was approved on 27 October 1968. Due to the fact that my research is finished simultaneously with the acceptance of this law, this thesis does not deal with this law in detail.

In this thesis, I focused on the institutional development in the period of 1948-1968. I tried to point out whether institutions meet the constitutional reality. For each part of these constitutions, I tried to explain how some institutions actually function and how the political and institutional reality differs. There is no doubt that the functioning of the entire political system was dependent on the decisions of the Communist Party of Czechoslovakia.